

higher educational institution, which can provide convergent combination of formal education of future specialists and non-formal art education in artistic groups (choirs, vocal and dance ensembles, drama and fine arts groups, workshops of decorative and applied art, etc). It is emphasized that the effectiveness of influence of non-formal art education at the level of ideological orientations of students is defined by its purpose, objectives, functions of aesthetic socialization: functions of value-orientation, of professional development, of catharsis and compensation and recreation and methodological guidelines - humanistic, post nonclassical, human-centered paradigms. It is concluded that convergent combination of non-formal art education and formal one promotes professional development of future teachers with a high level of ideological orientations.

Key words: formation of social orientations, non-formal artistic education.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2016 р.

Прийнято до друку 30.09.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Прошкін В. В.

УДК 351.741:35.088

О. Д. Царьов, І. С. Циб

**ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДО ДІЙ
В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ**

Тенденція зростання рівня організованої злочинності, корумпованості, групових і масових протиправних проявів, соціальної напруженості, ускладнення оперативно-службових завдань, які вирішуються Національною поліцією України, зумовлює підвищення вимог до особистісних якостей фахівців правоохоронної сфери.

Останнім часом у суспільстві спостерігається зниження соціальних стандартів життя, підвищення безробіття населення, збільшення серед населення кількості осіб, які перебувають у негативних психоемоційних станах (агресивність, роздратованість, ворожість та ін.), підвищення загальної кількості правопорушень та зростання жорстокої злочинності, що посилює екстремальність професійної діяльності працівників Національної поліції України. Забезпечення правопорядку в суспільстві за таких умов потребує, з одного боку, підвищення якості професійної освіти працівників правоохоронних органів і цілеспрямованого формування в них відповідних особистісних якостей, а з іншого – професійної надійності.

У нормативно-правових документах – Законі України «Про Національну поліцію», Наказі МВС України від 28.07.2004 № 842 «Про

подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України», «Програмні психопрофілактичні роботи з особовим складом органів та підрозділів внутрішніх справ України на 2013-2017 роки» – підкреслюється необхідність забезпечення підготовки фахівців, здатних у складних умовах ефективно виконувати професійні обов'язки. Психологію надійності, проблеми психологічного забезпечення професійної та функціональної надійності висвітлено у наукових працях таких дослідників, як В. Бодров, А. Губинський, В. Крук, С. Лебедева, Б. Ломов, В. Небиліцин, Г. Никифоров та ін. Особливості поведінки фахівців в екстремальних умовах досліджували В. Анисимов, Я. Белик, М. Вавилов, Л. Дика, І. Карчевський, Ц. Короленко, М. Корольчук, В. Лебедева, Л. Нерсесян, В. Рибніков та ін. Аналіз психолого-педагогічної літератури, наукових досліджень свідчить про те, що значну увагу науковці приділяють проблемам підготовки до професійної діяльності і формування професійних якостей майбутніх поліцейських

Мета пропонованої статті полягає в тому, що на основі наукового аналізу системи професійної підготовки в Національній поліції України визначити заходи підвищення ефективності професійної підготовленості працівників правоохоронних органів до дій в екстремальних умовах.

Адміністративну діяльність поліції визначають як специфічну, виконавчо-розпорядчу, підзаконну, державно-владну діяльність щодо організації та здійснення охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, попередження й припинення злочинів та інших правопорушень. Це стосується, насамперед, організаційно-правової основи діяльності окремих підрозділів і правоохоронної системи МВС в цілому. Національна поліція України здійснює адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, виконавчу й охоронну функції. Адміністративна функція посідає перше місце, тому що є найбільш значною й великою за обсягом, до її реалізації залучена більшість поліцейських. Вона здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів й спрямована, перш за все, на охорону громадського порядку, забезпечення громадської безпеки. Особливе значення має надаватись профілактичній діяльності, яка полягає у створенні максимально сприятливих умов щодо підтримки та забезпечення гарантій правомірної поведінки громадян, виявлення причин, умов вчинення правопорушень та їх нейтралізації. Ця складова, насамперед, залежить від ефективності системи професійної підготовки. Від професійної підготовленості працівників поліції залежить правильне вирішення та ефективне виконання поставлених перед ними задач.

Під час службової діяльності працівнику поліції доводиться діяти в умовах, які значно впливають на його стан здоров'я, життя, рівень працездатності та якість виконання поставлених завдань. У діяльності правоохоронців надзвичайно часто виникають обставини, що створюють значні труднощі в службовій діяльності і в той же час вимагають від

представників влади швидких, точних і безпомилкових дій [1, с. 44]. Ефективність діяльності співробітників Національної поліції України у напружених ситуаціях значною мірою визначається високим рівнем їх професійної усталеності, одним із важливих компонентів якої і є правильні дії в екстремальних ситуаціях.

Попередити негативний вплив, зменшити ступінь ризику можна різними шляхами: удосконалювати законодавчу базу, посилювати соціальний захист працівників поліції, підвищувати матеріальне та технічне забезпечення тощо. Однак перелічені способи потребують великих коштів, витрат часу, а головне – Міністерство внутрішніх справ України не може безпосередньо керувати розв'язанням цих питань одночасно і ефективно. Найбільш доцільним є зменшення рівня травматизму в цілому, використовуючи комплексно всі засоби МВС. Цього можна досягти шляхом підвищення ступеня професійної підготовки працівників поліції [1, с. 45].

Системний підхід з вдосконалення методів професійної підготовки в діяльності поліції дає можливість створити ефективну систему, яка відповідає загальнодержавним вимогам до діяльності органів внутрішніх справ, а у підсумку надає найбільш суттєву віддачу – кваліфікованого, послідовно діючого, з аналітичним складом розуму фахівця-правоохоронця. З метою поглибленого розуміння суті, поняття та необхідності вдосконалення професійної підготовки в діяльності працівника поліції доцільно ознайомитися з основними термінами Закону України «Про Національну поліцію» [2].

Поняття екстремальної ситуації та її умов впливу має як наукове, так і практичне значення, оскільки зміст негативних факторів екстремальної ситуації значною мірою впливає на ефективність, здатність та стабільність виконання службових завдань працівниками органів внутрішніх справ. Від того, який зміст вкладається в поняття «екстремальна ситуація» [3, с. 193] та «екстремальні умови», від точного їх формулювання залежить мета та рівень професійної підготовки працівників Національної поліції України до дій в екстремальних умовах, визначення компетенції та порядок дій правоохоронних органів у екстремальних умовах, їх соціальний захист. Зміст поняття екстремальної ситуації охоплює всю сукупність обставин ускладнення оперативної обстановки, що можуть виникнути в процесі діяльності працівників правоохоронних органів [3, с. 194].

Під діяльністю людини в екстремальних умовах розуміються всі дії, спрямовані на збереження життя, здоров'я і працездатності в умовах екстремального оточення. Ці дії залежать від можливості людини протистояти психологічним стресам, виявляти винахідливість, ефективно використовувати наявне спорядження і підручні засоби для допомоги постраждалим, самопомоги, захисту від несприятливих впливів природного середовища, забезпечувати потреби власного організму.

Загалом усі умови несення служби працівниками Національної поліції пропонується класифікувати наступним чином:

Несення служби в нормальних умовах: патрулювання місцевості в пішому порядку і на транспортних засобах, охорона громадського порядку, огляд приміщень, бесіда зі свідками і підозрюваними, охорона об'єктів і фізичних осіб, встановлення особистості, забезпечення пожежної безпеки і вибухобезпеки на об'єктах.

Несення служби в складних умовах: важкі погодні умови, недолік освітлення, служба в нічний час, умови можливого нападу, потрапляння в засідку, перебування в небезпечному соціальному середовищі, доставка підозрюваних у відділи поліції, надання першої медичної допомоги, служба в умовах інтенсивного дорожнього руху.

Несення служби в умовах стихійного лиха: оперативна оцінка обстановки, охорона громадського порядку в небезпечних умовах, припинення мародерства, охорона об'єктів, карантинні та обсерваційні заходи, ліквідація наслідків надзвичайної ситуації, евакуація з небезпечного району, надання першої медичної допомоги, захист від небезпечних факторів стихійного лиха, дії в умовах масової чи групової загибелі населення, використання засобів індивідуального та колективного захисту.

Несення служби в умовах аварії: невідкладна оцінка обстановки і прийняття рішень, охорона громадського порядку в небезпечних умовах, охорона об'єктів, ліквідація наслідків аварії, захист від небезпечних факторів аварії, оперативно-розшукові та слідчі заходи на об'єкті, надання першої медичної допомоги.

Несення служби в умовах масового безладу: оцінка обстановки, ліквідація безладу без силового впливу, використання особового складу підрозділів, використання засобів технічного захисту, тактика дій в різних умовах.

Несення служби при проведенні спецоперації: оцінка обстановки, планування операції, розрахунок сил та засобів проведення операції, дії груп, вогневий контакт, переслідування збройних злочинців, заходи та дії по розшуку озброєних злочинців, огляд місцевості й приміщень, використання засобів індивідуального бронезахисту та маскування.

Несення служби в умовах підготовки теракту чи вчинення теракту: оцінка обстановки, планування дій, ведення переговорів, звільнення заручників, вибухотехнічні роботи, надання першої медичної допомоги, огляд приміщень та місцевості, дії при можливому застосуванні токсичних речовин, дії в умовах масової загибелі населення [4].

З урахуванням наведеної класифікації майже усі складові (окрім першої) підпадають під термін «екстремальні умови» несення служби. У цих випадках виконання службових обов'язків працівниками поліції сполучено з підвищеною небезпекою для особистого життя та здоров'я. В екстремальних умовах працівник поліції піддається великому негативному впливу (фізичному, хімічному, енергетичному, психологічному, біологічному), що в значній мірі впливає не тільки на результати виконання

завдань, але і на особисті властивості людини. На скільки суттєвий такий вплив, можна орієнтуватися з визначення основних термінів.

З точки зору юриспруденції, *екстремальна ситуація* – це стан життєдіяльності людини, суб'єктивно усвідомлюваний нею як такий, що загрожує її фізичному та психічному здоров'ю [5]. Основними зумовлюючими її чинниками є: час, інформація, зміст діяльності тощо. Існують такі *різновиди екстремальних ситуацій*:

- *швидкоплинна* – виникає у зв'язку з браком часу для прийняття та здійснення ефективних рішень та дій;
- *тривала* – визначається поступовим нарощенням напруженості, сталою дією певних подразників;
- *з елементами невизначеності* – зумовлюється дефіцитом інтонації, динамічних стереотипів прийняття рішень в умовах дії різнозначних спонукань тощо;
- *з елементами очікуваності розвитку подій* – характеризується станом постійної готовності працівників ОВС до вирішення складної ситуації, яка передбачається (передстартова лихоманка, очікування надмірних навантажень і впливів);
- *«домінантного стану»* – з'являється через неадекватність сприйняття дійсності та усвідомлення необхідності певних дій внаслідок попереднього впливу надпорогових подразників (неадекватність реакцій, прийняття помилкових рішень);
- *критична* – виникає при усвідомленні небезпеки для фізичного чи психологічного здоров'я або життя людини [5].

Екстремальні умови несення служби впливають, насамперед, на психофізіологічний стан працівника поліції, який, в свою чергу, зменшує здатність виконувати поставлені завдання в подальшому.

Виходячи з вищенаведеного, слід відзначити, що при аналізі щорічних наказів, рішень колегії МВС України про стан професійної підготовки, зміцнення дисципліни і законності серед особового складу Національної поліції України, розпоряджень, вказівок, директив МВС України, встановлено, що основна увага керівників та провідних науковців Міністерства внутрішніх справ України зосереджується на професійній підготовці працівників поліції. Така увага цілком логічна, тому що організація системи професійної підготовки фактично не змінюється і залишається на рівні, якою була з перших років незалежності нашої держави. Злочинність тим часом активно розвивається.

В екстремальних ситуаціях працівник ОВС, виконуючи поставлене перед ним завдання, має керуватися передусім набутою базою знань. В моменти сильної психічної та емоційної напруги – поняття «знання», «розуміння даної проблеми» в його мисленні стають другорядними. «Страх» перед виконанням службового завдання під час екстремальної ситуації в його поведінці займає головну позицію. Дії працівника поліції в екстремальній ситуації визначаються рефlekсами та відпрацьованою інтуїцією – емоційною керованістю, «інстинктом самозбереження».

Працівник під загрозою смерті, небезпеки для власного життя позбавляється чіткого мислення.

Отже, виконання службових обов'язків працівником поліції постійно пов'язане з екстремальними ситуаціями, які негативно впливають на його стан здоров'я і виконання завдань в складі підрозділу. Для зменшення цього впливу необхідно впровадити комплекс організаційно-методичних заходів. Підготовлений до більшості несподіваних ситуацій поліцейський діє швидко і рішуче. Крім того, такі кваліфіковані дії здатні психологічно впливати на правопорушників та злочинців, повністю нейтралізувати їх опір та спонукати їх припинити протиправні дії.

Список використаної літератури

- 1. Закон України Про Національну поліцію.** – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>
- 2. Андросюк В. Г.** Екстремальна ситуація: діяти обережно! / В. Г. Андросюк // Науковий вісник УАВС. – № 2. – 1996. – С. 191–198.
- 3. Русак О. Н.** Безопасность жизнедеятельности: Учебное пособие / О. Н. Русак, К. Р. Малаян, Н. Г. Занько. – 4-е изд., стер. / Под ред. О. Н. Русака. – СПб.: Издательство «Лань», 2001. – 448 с.
- 4. Теличкин А. А.** Европол: организационно-правовые основы деятельности / А. А. Теличкин, И. А. Теличкин // Право і безпека. – 2005. – Т. 4. – №5. – С. 44–48.
- 5. Шайхлісламов З. Р.** Прогнозування емоційної стійкості працівників органів внутрішніх справ в екстремальних умовах службово-оперативної діяльності: Автореф. дисс... к. п. н. : 19.00.01 / Унів. внут. справ. – Х., 1997. – 24 с.

Царьов О. Д., Циб І. С. Організація професійної підготовки працівників Національної поліції України до дій в екстремальних умовах

У статті розглянуто сутність професійної підготовки працівників Національної поліції України до дій в екстремальних умовах. Акцентовано увагу на те, що діяльність працівників правоохоронних органів ніколи не була безпечною та легкою і саме тому, уміння працівника поліції захистити себе, означає, що він зможе захистити й іншу людину. Виокремлено, що одним із головних завдань працівника Національної поліції України є оперативне реагування та ефективність дій у надзвичайних ситуаціях, що є запорукою виконання покладених на них обов'язків. Зауважено, що адміністративна діяльність поліції є специфічною, виконавчо-розпорядчою, державно-владною діяльністю щодо організації та здійснення охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, попередження й припинення злочинів та інших правопорушень.

Ключові слова: працівник поліції, правоохоронець, професійна підготовка, екстремальна ситуація, екстремальні умови.

Царёв А. Д., Цыб И. С. Организация профессиональной подготовки работников Национальной полиции Украины к действиям в экстремальных условиях

В статье рассмотрены сущность профессиональной подготовки сотрудников Национальной полиции Украины к действиям в экстремальных условиях. Акцентируется внимание на то, что деятельность работников правоохранительных органов никогда не была безопасной и легкой и именно поэтому, умение работника полиции защитить себя, означает, что он сможет защитить и другого человека. Выделено, что одной из главных задач работника Национальной полиции Украины является оперативное реагирование и эффективность действий в чрезвычайных ситуациях, что является залогом выполнения возложенных на них обязанностей. Примечено, что административная деятельность полиции является специфической, исполнительно-распорядительной, государственно-властной деятельностью по организации и осуществлению охраны общественного порядка, обеспечения общественной безопасности, предупреждения и пресечения преступлений и других правонарушений.

Ключевые слова: работник полиции, правоохранитель, профессиональная подготовка, экстремальная ситуация, экстремальные условия.

Tsarev A., Tsyb I. Organization of Vocational Training of Employees of the National Police of Ukraine for Actions in Extreme Conditions

In the article the essence of training police officers to act in extreme conditions. The attention that the activity of law enforcement bodies has never been safe and easy and just because a police officer the ability to protect themselves, means that it can also protect another person. One of the main tasks of the employee of the National Police of Ukraine is the rapid response and efficiency in emergencies that are key to fulfill their responsibility. Noticed, something administrative activities is an specific police, executive and administrative, public power activities on organization and Implementation security public order, security public safety, the prevention and suppression of crimes and other offenses. The agency provides a wide range of conciliation and technical assistance to help prevent or resolve disagreements over alleged police use of excessive force and other policing issues. This publication also takes into account that there are no philosophies or practices that will anticipate the entire range of human behavior that officers might encounter in the course of police work. It is also understood that, ultimately, the police officer's judgment will be the deciding factor in most cases.

Key words: police officer, police officer, training, extreme situation, extreme conditions.

Стаття надійшла до редакції 16.08.2016 р.

Прийнято до друку 30.09.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.